

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Felicia Afsén

Bör polisen få släktforska?

En kritisk diskussion om polismyndighetens användning av kommersiella släktforskningsdatabaser i brottsutredningar

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: VT 2022

Sammanfattning

De senaste åren har åtminstone två grova brottslingar kunnat dömas tack vare en ny utredningsmetod som prövats av den amerikanska och den svenska polismyndigheten. Metoden innebär att en detaljerad DNA-analys görs av ett spår från en brottsplats, och att resultatet jämförs med DNA som privatpersoner har skickat in till en kommersiell släktforskningsdatabas. Polismyndigheten ställer sig positiv till implementering av metoden i Sverige, medan integritetsskyddsmyndigheten ifrågasätter metodens lagenlighet.

Metoden väcker nämligen frågor om enskildas personliga integritet. I EKMR, EU-rätten och i nationell rätt finns ett starkt skydd för den personliga integriteten, bland annat genom bestämmelser om respekt för enskildas privatliv och skydd för personuppgifter. Skyddet är dock inte absolut, utan inskränkningar får göras under vissa förutsättningar. Vad gäller den misstänkte gärningspersonen fokuserar uppsatsen på behandling av känsliga personuppgifter. Emellertid avser integritetsbestämmelserna även att skydda de som blivit utsatta för integritetskränkande brott. Därmed måste nämnda intressen ställas mot varandra, vilket diskuteras i uppsatsens senare delar.

Uppsatsen behandlar i huvudsak den del av metoden som är ny för rättsväsendet – jämförelser i släktforskningsdatabaser. Härvid görs en utredning av metodens förhållande till gällande rätt, främst på personuppgiftsområdet. Slutsatsen blir att metodens lagenlighet brister i flera avseenden, och att det skulle behövas ändring i lagen för att metoden ska kunna användas.

Vidare diskuteras huruvida det är önskvärt att implementera metoden. Här förs en diskussion utifrån tre huvudteman. Det första gäller avvägningen mellan integritet och effektivitet i brottsbekämpningen. Det andra gäller risken att nya utredningsmetoder stegvis utökas till att omfatta fler brott. Det sista gäller problemet med existensen och polisens användning av kommersiella släktforskningsdatabaser. I den här delen vägs många faktorer mot varandra. Utifrån de för- och nackdelar som lyfts med metoden ställer jag mig försiktigt positiv till en implementering, men *det beror på*.

Summary

In the last couple of years, at least two serious offenders have been convicted, due to a new investigation method that has been tested by the American and the Swedish police authorities. The method involves a detailed DNA analysis of a trace from a crime scene, and the result is compared with DNA in a commercial genealogy database. The Swedish police authority is in favor of an implementation of the method in Sweden, while the privacy protection authority questions the legality of the method.

This new method raises questions about the personal integrity of individuals. The ECHR, the EU law and Swedish national law provide strong protection for personal integrity, including the privacy of individuals and the protection of personal data. However, the protection is not absolute, and restrictions may be made under certain conditions. As for the suspected perpetrator, the essay focuses on the sensitive personal data. But the privacy provisions are also intended to protect victims of crime. Thus, the said interests must be set against each other. This is discussed in the later parts of the essay.

The essay focuses on the part of the method that is new to the police – comparisons with DNA in genealogy databases. Hereby, the essay investigates the method's relationship to applicable law, primarily regarding personal data. The conclusion is that the legality of the method is deficient in several respects, and that a change of the law is therefore needed for the use of the method.

It is further discussed whether or not it is desirable to implement the method. The discussion is based on three main aspects –the balance between integrity and efficiency in criminal investigation, the risk that new investigative methods are being gradually expanded to include more crimes and the problem of the existence and the police's use of commercial genealogy databases. Many factors are weighed against each other and the conclusion is that I am cautiously positive about an implementation of the method, but that it depends on several factors.

Förkortningar

BDL	Brottsdatalag (2018:1177)
Dataskyddsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/680 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/RIF
DNA	Deoxiribonukleinsyra
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
EU-stadgan <i>eller</i> stadgan	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.
FEU	Fördraget om Europeiska unionen
FEUF	Fördraget om Europeiska unionens Funktionssätt
NFC	Nationellt forensiskt center
PBDL	Lag (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter på brottsdatalagens område
Personuppgiftslagen	Personuppgiftslag (1998:204)
Polisdatalagen	Polisdatalag (2010:361)

Polislagen

Polislag (1984:387)

Prop.

Proposition

Prümrådsbeslutet

Rådets beslut 2008/615/RIF av den
23 juni 2008 om ett fördjupat
gränsöverskridande samarbete,
särskilt för bekämpning av
terrorism och gränsöverskridande
brottslighet

RF

Kungörelse (1974:152) om
beslutad ny regeringsform

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Summary	3
Förkortningar	4
1.1 Bakgrund och syfte	7
1.2 Frågeställning	7
1.3 Begrepp och avgränsningar	8
1.4 Disposition	8
1.5 Forskningsläge	9
1.6 Metod och material	9
1.7 Teori	10
2.1 Inledande om DNA, DNA-spår och DNA-prover	12
2.2 Polisens DNA-register	13
2.3 Släktforskningsdatabaser och släktforskning med hjälp av DNA	14
3.1 Personuppgiftsskydd i EU-rätten	17
3.2 Personuppgiftsskydd i EKMR	18
3.3 Personuppgiftsskydd i svensk rätt	20
3.4 Känsliga personuppgifter	20
3.4.1 Genetiska personuppgifter	21
3.4.2 Biometriska personuppgifter	21
4.1 Förutsättningar för användning av metoden	23
4.2 Beskrivning av metoden	24
4.3 Lagenligheten av jämförelser i släktforskningsdatabaser	25
4.3.1 Genetiska eller biometriska uppgifter?	25
4.3.2 Ändamålsenlig behandling av känsliga personuppgifter	26
4.3.3 Absolut nödvändig behandling av känsliga personuppgifter	27
4.3.4 Sökförbudet för känsliga personuppgifter	27
4.3.5 Överföring av personuppgifter till tredje land	29
5.1 Avvägning mellan effektivitet och integritet	31
5.2 Risk för normalisering	32
5.3 Problem med privata DNA-databasers existens och polisens användning av dem	34

1 Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

År 2018 fick det uppmärksammade *Golden state killer*-fallet i USA sin lösning, efter över 40 års utredningsarbete. En seriemördare och serievåldtäktsman kunde gripas efter att amerikansk polis identifierat honom genom en DNA-träff i en kommersiell släktforskningsdatabas.¹ Fallet inspirerade sedermera svensk polis, som 2019 påbörjade en rättsutredning om huruvida den här nya utredningsmetoden kan användas i Sverige.² Under 2020 inleddes ett pilotprojekt för att se om metoden kunde ge resultat. Ett dubbelmord som skedde i Linköping år 2004 valdes ut som det första fallet där metoden skulle prövas. Metoden visade sig vara framgångsrik, och fallet kunde klaras upp mer än 15 år efter att det inträffade.³

En av polismyndighetens främsta uppgifter är att lösa brott. Samtidigt riskerar den i vissa fall att i alltför stor utsträckning göra intrång i enskildas personliga integritet. Polismyndighetens användning av kommersiella släktforskningsdatabaser, särskilt sådana som är stationerade utomlands, väcker frågor om just personlig integritet och skydd för personuppgifter. Det är inte oproblematiskt att behandla resultat från DNA-analyser och att överföra det till andra länder. Syftet med uppsatsen är således att utreda den här utredningsmetodens lagenlighet, samt belysa de möjligheter och problem som finns med den.

1.2 Frågeställning

Mot bakgrund av ovanstående syfte ämnar uppsatsen besvara följande frågeställning.

¹ Olsson, ”Golden State-mördaren” döms till livstids fängelse, <www.svt.se/nyheter>.

² Polismyndighetens rättsutredning s. 1.

³ Polismyndighetens pilotrapport s. 1; Linköping tingsrätt, mål nr B 2426-20.

Vad finns det för möjligheter och problem med polismyndighetens användning av kommersiella släktforskningsdatabaser som hjälpmedel vid utredning av grova brott?

1.3 Begrepp och avgränsningar

Den person som har avsatt det DNA-spår som analyseras och laddas upp i släktforskningsdatabasen, benämns för enkelhetens skull på vissa ställen som *den misstänkte*. *Den nya utredningsmetoden, utredningsmetoden och metoden* avser polismyndighetens jämförelser mellan DNA-analysresultat och DNA-datafilerna i släktforskningsdatabaserna.

Uppsatsen avgränsas, såvitt rör den nya utredningsmetoden, till det steg i vilket ett DNA-resultat jämförs med DNA-datafiler som laddats upp i en släktforskningsdatabas. De andra stegen i metoden beskrivs i den mån det behövs för att förstå sammanhanget. Av den avgränsningen följer att det främst är behandlingen av den misstänktes personuppgifter som diskuteras.

Uppsatsen berör inte den amerikanska rättsordningen och de regler som gäller för släktforskningsdatabaser som är stationerade där.

Den avslutande diskussionen avgränsas till att diskutera möjligheter och problem utifrån tre aspekter – avvägningen mellan integritet och effektivitet, risken för normalisering av polisens befogenheter, samt problem med existensen och användningen av kommersiella DNA-databaser.

1.4 Disposition

I *kapitel 1* inleds uppsatsen med en introduktion till ämnet, och det förklaras varför det är aktuellt. I *kapitel 2* behandlas grunderna för vad DNA är, och hur släktforskning med hjälp av DNA går till. Vidare beskrivs de DNA-register polisen använder sig av i brottsutredningar idag, för att ge en

bakgrund till hur det ser ut i dagsläget. I *kapitel 3* beskrivs det personuppgiftsskydd som tillfaller enskilda, både på EU-nivå och på nationell nivå, samt genom EKMR. I en del beskrivs behandling av särskilt känsliga personuppgifter. I *kapitel 4* beskrivs den metod som polisen använde när den i sitt pilotprojekt tog hjälp av kommersiella släktforskningsdatabaser för att lösa ett dubbelmord. Vidare diskuteras huruvida jämförelser i släktforskningsdatabaser är lagenliga i förhållande till personuppgiftsskyddet. I *kapitel 5* diskuteras ett antal möjligheter och problem med metoden. Det är här frågeställningen till störst del kommer att besvaras. I *kapitel 6* summeras slutligen uppsatsen med några avslutande reflektioner.

1.5 Forskningsläge

Eftersom uppsatsen utgår från en utredningsmetod som inte tidigare använts, är forskningen kring dess lagenlighet begränsad. Ett fåtal studentuppsatser som berört ämnet finns dock. Polismyndigheten har även genomfört en rättsutredning, samt skrivit en rapport om det ovan beskrivna pilotprojektet. Där har myndigheten utrett vilket lagstöd som finns för metoden, samt uppmärksammat vilka risker som finns med ett storskaligt användande av den. Utöver det har integritetsskyddsmyndigheten utfärdat ett kort yttrande om metoden. Integritetsskyddsmyndigheten anser inte att polismyndigheten har erforderligt lagstöd för att använda metoden.

I en mer allmän diskussion om utvidgande av polisens befogenheter på bekostnad av enskildas fri- och rättigheter finns desto mer material, vilket berörs under uppsatsens gång. Förevarande arbete ämnar göra ett tillägg till den diskussionen i förhållande till den aktuella utredningsmetoden, utifrån nämnda aspekter.

1.6 Metod och material

För att klarlägga innehållet i gällande rätt har en rättsdogmatisk metod använts. Det innebär att de rättskällor som accepteras i rättskällevärdet –

lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin – har använts.⁴ Uppsatsen har i den här delen utgått från såväl svensk rätt som EU-rätt, samt EKMR.

Materialet består främst av just sådana källor som jag utifrån rättskälleläran bedömer vara relevanta, såsom lagtext, förarbeten, juridisk litteratur, samt praxis från EU-domstolen och Europadomstolen. För att tolka och utröna innehållet i de juridiska källorna, har jag även behövt använda ämnesspecifika artiklar och böcker.

För att beskriva polismyndighetens tilltänkta utredningsmetod har jag utgått från dess rättsutredning och pilotrapport. Vidare har både polismyndigheten och integritetsskyddsmyndigheten uttryckt hur de ser på rättsläget och utredningsmetodens lagenlighet. Myndigheterna är överens i flera delar, men ser olika på andra. Viss utgångspunkt har tagits i myndigheternas argumentation, även om jag gjort en självständig utredning utifrån gällande rätt. I den avslutande diskussionen har ledning tagits i de nedan beskrivna teorierna, men också den förs självständigt.

1.7 Teori

För att uppsatsens syfte ska kunna uppfyllas har utgångspunkt tagits i teorier om enskildas integritet kontra effektiviteten i upprätthållande av lag och ordning. Tom Sorell, professor i politik och filosofi, har skrivit flera böcker och artiklar på området. Sorell ställer upp en teori som utgår från en liberal, demokratisk stat, där två grundläggande värden är säkerhet och integritet. Integriteten innefattar frihet från övervakning och frihet från oönskad yttre påverkan i formandet av sina personliga livsplaner. Integriteten och skyddet för privatlivet kan emellertid utnyttjas av brottslingar, som utan övervakning kan utforma brottsplaner. Därmed hotas säkerheten, och de två centrala värdena behöver ställas mot varandra. Sorell menar då att integriteten behöver

⁴ Kleineman s. 21.

begränsas till förmån för säkerheten.⁵ Enligt Aleksander Peczenik, som var professor i allmän rättslära, behöver den här avvägningen göras redan på lagstiftningsnivå, när regler som är godtagbara i en rättsstat ska stiftas.⁶

Det finns de som helt ansluter sig till en av sidorna och antingen menar att integriteten måste skyddas till varje pris, eller att integriteten alltid måste ge vika för att effektiv brottsbekämpning ska kunna upprätthållas. Janne Flyghed, professor emeritus i kriminologi, tar upp två exempel på personer som ansluter sig till var sin sida. Nils Christie, sociolog och kriminolog, som förespråkade en stark integritet där staten ska lägga sig i så lite som möjligt, samt Robert Peel, Storbritanniens premiärminister på 1800-talet, som istället menade att ett för stort fokus på integritet hämmar effektiviteten inom polisväsendet.⁷

De flesta teorier landar emellertid, liksom Sorells och Peczeniks, i att en avvägning måste göras i varje enskilt fall. Uppsatsens diskussion tar utgångspunkt i just den avvägningen.

Ytterligare en teori som Flyghed har skrivit om handlar om normalisering. Flyghed menar att staten, tillsammans med media, bygger upp föreställningar om olika säkerhetshot. På så sätt kan den införa nya tvångsmedel och utredningsmetoder för att avvärja hoten. Flyghed menar vidare att när en åtgärd väl har införts i syfte att användas mot grova brott, kan det snabbt utvecklas till att även omfatta lindrigare brott, genom en normaliseringsprocess.⁸

⁵ Sorell s. 14 f.

⁶ Peczenik s. 457 ff., 513.

⁷ Flyghed s. 15; Christie s. 97.

⁸ Flyghed s. 43 ff.

2 DNA och släktforskning

2.1 Inledande om DNA, DNA-spår och DNA-prover

DNA är en förkortning för deoxiribonukleinsyra och utgör arvsmassan i cellerna hos människor och andra levande organismer. DNA ärvs från ens biologiska föräldrar och är unikt för varje person.⁹ Ur DNA kan man bland annat utläsa huruvida man bär på genetiska sjukdomar samt information om ens etniska bakgrund.¹⁰

DNA har sedan slutet på 1980-talet använts i brottsutredningar¹¹, och är ett viktigt verktyg för polismyndigheter runt om i världen. Polisen arbetar både med DNA-spår och DNA-prover. DNA-spår kan avsättas på brottsplatser i form av bland annat hår, blod och sperma.¹² DNA-prover kan enligt 28 kap. 12 a-b §§ rättegångsbalken tas av polisen genom kroppsbesiktning, bland annat på någon som är skäligen misstänkt för brott, målsäganden eller frivilliga. När polisen har säkrat ett DNA-spår skickas det vanligtvis in till myndighetens avdelning NFC för analys. Därefter jämförs det med spår som har registrerats i något av myndighetens register, samt med de DNA-prover som lämnats.¹³

⁹ Genetiknämnden, 'Grundläggande molekylärgenetik' <www.genteknik.se>; Olsson, Kupper s. 101.

¹⁰ Statens medicinsk-etiska råd, 'Genetiska analyser', <www.smer.se>; Sempler, 'Ny standard för dna-profiler', <www.nyteknik.se>.

¹¹ Olsson, Kupper s. 123.

¹² Ibid s. 100; Klasén s. 79.

¹³ Olsson, Kupper s. 105.

2.2 Polisens DNA-register

Polismyndigheten för i dagsläget flera olika sorters register.¹⁴ Tre register – *spårregistret*, *utredningsregistret* och *DNA-registret* – innehåller DNA-spår. De handläggs av NFC och regleras i PBDL.

Enligt 5 kap. 5 § PBDL finns i spårregistret DNA-profiler som tagits fram i brottsutredningar, och som inte kan hänföras till identifierbara personer. 5 kap. 7 § tredje stycket stadgar att DNA-profilerna får finnas kvar i spårregistret i upp till 70 år. Utredningsregistret innehåller enligt 5 kap. 4 § DNA-profiler från prover som tagits vid kroppsbesiktningar av misstänkta. Uppgifterna i utredningsregistret får enligt 5 kap. 7 § andra stycket endast behandlas tillfälligt. De ska bland annat raderas när uppgifterna får föras in i DNA-registret, när utredningen läggs ner eller ett åtal ogillas. DNA-registret innehåller enligt 5 kap. 2 § DNA-profiler från personer som dömts till annan påföljd än böter eller godkänt strafföreläggande om villkorlig dom. Behandling av personuppgifter tillåts där så länge uppgifterna finns i belastningsregistret, enligt 5 kap. 7 § första stycket.

Polisen kan vidare, enligt 5 kap. 6 § samma lag, jämföra DNA-profiler mellan de olika registren.¹⁵ Utöver det möjliggör det så kallade Prümrådsbeslutet för svensk polis att även göra jämförelser med DNA-profiler i ett antal andra länders register.¹⁶

5 kap. 3 § PBDL anger att DNA-profiler i registren inte får innehålla någon information om personers egenskaper, utan bara om identitet. Som det ser ut idag innehåller DNA-profilerna enbart information om personens biologiska kön, och inte om andra egenskaper eller om sjukdomar.¹⁷

¹⁴ Polismyndigheten, 'Mer information om några av polisens register', <www.polisen.se>.

¹⁵ Se även Olsson, Kupper s. 110 f.

¹⁶ Prümrådsbeslutet; 7 kap. lag (2017:496) om internationellt polisiärt samarbete.

¹⁷ Olsson, Kupper s. 116, 120.

2.3 Släktforskningsdatabaser och släktforskning med hjälp av DNA

Släktforskning har länge intresserat människor. Genom att leta i kyrkböcker, skattelängder och folkbokföringsregister kan man hitta släktingar långt tillbaka i tiden.¹⁸ Det senaste decenniet har det även blivit populärt i Sverige att ta hjälp av DNA i släktforskningen.¹⁹ Genom att skicka in sitt DNA till ett företag, som utför en analys av det, kan man få nya svar om sin släkt.²⁰ Ens DNA kan komma att sparas för att matchas mot DNA som skickas in av andra personer.

För att få sitt DNA analyserat beställer man hem ett testningskit. Man samlar in sitt DNA genom ett salivprov eller en strykning med tops längs insidan av kinden, och skickar därefter tillbaka kitet. DNA-provet analyseras hos företaget, och man erhåller resultatet efter några veckor.²¹ Vidare uppmanas man att uppge namn och bilder på sina släktingar för att börja bygga ett släkträd.²²

Endast vissa DNA-släktforskningsföretag tillåter att rättsväsendet använder deras databaser. Polismyndigheten har enbart för avsikt att använda databaser där kunderna genom användarvillkoren har samtyckt till att uppgifterna lämnas ut för brottsbekämpningsändamål.²³ Två sådana är GEDmatch och FamilyTreeDNA, vilka var de som användes i polisens pilotprojekt.²⁴ Uppsatsen kommer härifrån främst att avgränsas till dem. Både GEDmatch

¹⁸ Sveriges släktforskarförbund, 'Hur långt bak i tiden kan man komma?' <www.rotter.se>.

¹⁹ Sveriges släktforskarförbund, 'DNA-Rötter', <www.rotter.se>.

²⁰ Sveriges släktforskarförbund, 'Släktforska med DNA', <www.rotter.se>.

²¹ Se till exempel FamilyTreeDNA, 'How it works', <www.familytreedna.com>; MyHeritage, 'Hur det fungerar', <www.myheritage.se>; Ancestry, 'Den bakomliggande vetenskapen', <www.ancestry.se>.

²² Se till exempel MyHeritage, 'Skapa ditt släkträd online', <www.myheritage.se>; Ancestry, 'Hur fungerar släktforskning med Ancestry?', <www.ancestry.se>.

²³ Polismyndighetens pilotrapport s. 3.

²⁴ Ibid s. 12.

och FamilyTreeDNA är stationerade i USA, men har användare över hela världen.²⁵

Hos GEDmatch kan man välja i vilken mån ens DNA ska vara synligt för andra och kunna matchas mot andras DNA. Man kan även välja huruvida rättsväsendet ska kunna jämföra DNA-spår med ens uppladdade DNA-datafil för att utreda vissa angivna grova brott. Företaget rekommenderar att man tillåter det, men enligt de förvalda inställningarna på hemsidan delas DNA-datafilen inte med någon.²⁶ GEDmatch tillåter vidare inte att rättsväsendet laddar upp DNA-spår på samma sätt som privatpersoner gör. Istället hänvisas de till en särskild hemsida.²⁷ Användare hos GEDmatch kan ta bort sin uppladdade rådata, samt begära att få arkiverade kopior borttagna.²⁸

Även hos FamilyTreeDNA finns det olika integritetsnivåer att välja mellan, inklusive huruvida man vill dela sitt DNA med rättsväsendet för utredning av några angivna brott.²⁹ Här är det dock förinställt att man samtycker till delning med rättsväsendet.³⁰ För att rättsväsendet ska få använda företagets tjänster krävs tillstånd från företaget, eller ett giltigt dokument, till exempel husrannsaktionsorder eller domstolsbeslut.³¹ Företaget gör en bedömning från fall till fall för att avgöra om det ska samarbeta även med rättsväsenden utanför USA. Det framgår vidare att privatpersoner inte kommer att kunna se matchningar mot DNA-profiler som laddats upp av rättsväsendet.³² Enligt användarvillkoren går man med på att inte använda företagets tjänster för forensiska undersökningar, brottsutredningar eller liknande ändamål, utan

²⁵ GEDmatch, <www.gedmatch.com>; FamilyTreeDNA, <www.familytreedna.com>; Gene by Gene (som äger FamilyTreeDNA), *Contact*, <www.genebygene.com>.

²⁶ GEDmatch, 'Terms of Service and Privacy Policy', <www.gedmatch.com>. Brotten som anges är *murder, nonnegligent manslaughter, aggravated rape, robbery, och aggravated assault*. Huruvida brott som rubricerats i Sverige omfattas torde få avgöras av företaget.

²⁷ GEDmatch PRO, 'About GEDmatch PRO', <www.pro.gedmatch.com>.

²⁸ GEDmatch, 'Terms of Service and Privacy Policy', <www.gedmatch.com>.

²⁹ FamilyTreeDNA, 'Consent to Participate in Matching', <www.familytreedna.com>. Brotten som anges är *homicide, abduction, och sexual assault*.

³⁰ FamilyTreeDNA, 'Privacy Statement', <www.familytreedna.com>.

³¹ FamilyTreeDNA, 'Law Enforcement Guide', <www.familytreedna.com>.

³² FamilyTreeDNA, 'Investigative Genetic Genealogy Matching', <www.help.familytreedna.com>.

tillstånd eller giltiga dokument.³³ Trots det skriver företaget också att det inte kan garantera att rättsväsendet följer reglerna, och att ens DNA-datafil ändå kan komma att användas för dylika ändamål. Användarna kan begära att få sina personuppgifter borttagna från hemsidan. Företaget kan dock inte garantera att allt går att ta bort.³⁴

³³ FamilyTreeDNA, 'Terms of Service', <www.familytreedna.com>.

³⁴ FamilyTreeDNA, 'Privacy Statement', <www.familytreedna.com>.

3 Skydd för personuppgifter

Enskilda har ett grundläggande skydd för sina personuppgifter i såväl nationell rätt som EU-rätt, och behandling av personuppgifter får därför inte ske hur som helst. Begreppet *behandling av personuppgifter* innefattar nästan all hantering av personuppgifter. Bland annat behandlas uppgifterna enligt 6 kap. 1 § BDL vid insamling, registrering, organisering, lagring, bearbetning, användning och radering. Polismyndigheten behöver ofta behandla personuppgifter i sin brottsutredande verksamhet, så även vid användning av kommersiella släktforskningsdatabaser. I det här kapitlet beskrivs de regler som ligger till grund för personuppgiftsskyddet, samt två särskilda kategorier av personuppgifter.

3.1 Personuppgiftsskydd i EU-rätten

Skyddet för personuppgifter i EU-rätten finns i EU-fördraget och fördraget om EU:s funktionssätt, samt i EU-stadgan. Fördragen är bindande för medlemsstaterna och intar en stark rättslig ställning genom medlemsstaternas grundlagar.³⁵ EU-rätten går enligt praxis före nationell rätt.³⁶ EU-stadgan tillerkänns enligt artikel 6.1 FEU samma rättsliga värde som fördragen och är enligt sin artikel 51.1 tillämplig när medlemsstaterna tillämpar EU-rätten. I artikel 16.1 FEUF stadgas att envar har rätt till skydd för sina personuppgifter. Samma rätt tillfaller var och en enligt stadgans artikel 7 som handlar om rätt till respekt för privatlivet, och artikel 8 som handlar om rätt till skydd för personuppgifter. EU-domstolen har i flera domar låtit bli att göra skillnad mellan rättigheterna i nämnda artiklar.³⁷ Artikel 8.1 ligger vidare till grund

³⁵ Bergström, Hettne s. 20 ff.; jfr 10 kap. 6 § RF.

³⁶ 6/64 *Costa*, EU:C:1964:66 s. 217 f.

³⁷ Se bland annat C-28/08 *Europeiska Kommissionen mot The Bavarian Lager Co. Ltd*, EU:C:2010:378 p. 61 ff.; de förenade målen C-92/09, C-93/09 *Volker und Markus Schecke GbR, Eifert*, EU:C:2010:662 p. 52.

för dataskyddsdirektivet och dataskyddsförordningen (GDPR)³⁸. Dataskyddsdirektivet redogörs för nedan.³⁹

Enligt EU-domstolen skyddar artikel 7 och 8 varje uppgift som rör en identifierbar, fysisk person.⁴⁰ Ett exempel på en sådan uppgift är fingeravtryck.⁴¹ Huruvida DNA är en sådan uppgift framgår inte explicit, men torde utifrån definitionen omfattas.

Personuppgiftsskyddet i stadgan är inte absolut. I artikel 8.2 framgår att personuppgifter får behandlas om det sker på legitima grunder, i enlighet med lag och för ett bestämt ändamål. Vidare framgår det av artikel 52.3 att rättigheter i stadgan som har en motsvarande rättighet i EKMR ska ha minst samma innebörd och räckvidd som i EKMR. Artikel 7 stadgan motsvarar artikel 8 EKMR, vilket medför att samma regel och undantag gäller. Artikel 8 EKMR med tillhörande praxis redogörs för nedan.

3.2 Personuppgiftsskydd i EKMR

EKMR gäller som lag i Sverige⁴², och av 2 kap. 19 § regeringsformen framgår att lagar i strid med EKMR inte får stiftas. Artikel 8 EKMR stadgar rätten till skydd för privatlivet och familjelivet. Begreppet privatliv definieras inte i konventionen, men Europadomstolen har genom praxis preciserat den närmare innebörden.

Artikel 8 ger enligt domstolen upphov till både positiva och negativa rättigheter för staten. Först och främst ska individen skyddas från godtyckliga statliga ingrepp i privatlivet, men staten har även en skyldighet att säkerställa

³⁸ Skäl 1 i respektive.

³⁹ GDPR tillämpas enligt artikel 2.2d inte när polismyndigheten behandlar personuppgifter vid brottsutredningar. Eftersom sådan personuppgiftsbehandling är föremål för uppsatsen lämnas GDPR utanför.

⁴⁰ De förenade målen C-92/09, C-93/09 *Volker und Markus Schecke GbR, Eifert*, EU:C:2010:662 p. 52.

⁴¹ C-291/12 *Schwarz*, EU:C:2013:670 p. 36.

⁴² Se lag (1994:1219) om EKMR.

att rättigheterna respekteras individer emellan.⁴³ Av det följer även en skyldighet för medlemsstaterna att effektivt utreda och beivra brott som kränker den personliga integriteten, exempelvis våldtäkt.⁴⁴

Skydd för personuppgifter har ingen egen bestämmelse i EKMR, men frågor rörande privatlivet kan enligt Europadomstolen ibland uppstå vid behandling av sådana.⁴⁵ Artikel 8 omfattar både fysisk och psykisk integritet, vilket till exempel innefattar namn, bilder, kön, sexuell läggning och yrkesverksamhet. Skyddet omfattar även information om individers hälsa och etniska ursprung, vilket enligt ovan kan utläsas ur DNA.⁴⁶ Domstolen har vidare uttalat att skyddet för personuppgifter är av grundläggande betydelse för att rätten till respekt för privatlivet ska uppfyllas. Staten bör därför vidta skyddsåtgärder för att säkerställa att personuppgifter inte behandlas i strid med artikeln.⁴⁷

I artikelns andra punkt stadgas förutsättningar under vilka det är tillåtet att inskränka rätten till privatliv. För det första krävs lagstöd. Det räcker inte att det finns nationell lagstiftning, utan den måste vara av viss kvalitet och stämma överens med rättsstatsprincipen. Den måste även vara tillgänglig och dess effekter förutsebara.⁴⁸ Det ställs dock inte krav på att lagstiftningen är skriftlig.⁴⁹ För det andra krävs det att inskränkningen är nödvändig i ett demokratiskt samhälle för att bland annat förebygga oordning och brott. Redan här finns alltså ett nödvändighetskrav och en intresseavvägning, vilket återkommer i den nationella regleringen. Det kommer att diskuteras nedan.

⁴³ *Söderman mot Sverige* p. 78.

⁴⁴ *M.C. mot Bulgarien* p. 150.

⁴⁵ *Breyer mot Tyskland* p. 75.

⁴⁶ *Magyar Helsinki Bizottság mot Ungern* p. 191; *S. and Marper mot Förenade Kungariket* p. 66.

⁴⁷ *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy mot Finland* p. 137.

⁴⁸ *Amann mot Schweiz* p. 50; *Benedik mot Slovenien* p. 122.

⁴⁹ *The Sunday Times mot Förenade Kungariket* p. 47.

3.3 Personuppgiftsskydd i svensk rätt

Även i den nationella rätten finns ett grundläggande personuppgiftsskydd. 2 kap. 6 § andra stycket RF stadgar att envar är skyddad från att staten övervakar eller kartlägger hens personliga förhållanden. Det är ett allmänt stadgande som specificeras i olika lagar. Som tidigare nämnts har artikel 8 EU-stadgan gett upphov till dataskyddsdirektivet. Det har i sin tur implementerats i Sverige genom BDL, enligt dess 1 kap. 1 §. BDL kompletteras av bland annat PBDL, som är en registerlag för polisens verksamhet. Eftersom reglerna bygger på EU-rätt, ska de tolkas i ljuset av den.

BDL tillämpas enligt 1 kap. 2 § när behöriga myndigheter behandlar personuppgifter, bland annat i brottsutredningssyfte. Personuppgifter avser enligt 1 kap. 6 § upplysningar om levande och identifierade eller identifierbara fysiska personer. Enligt samma paragraf är en behörig myndighet en myndighet som har till uppgift att utreda brott, när den i det syftet behandlar personuppgifter. En av polisens främsta uppgifter är enligt 2 § 3 polislagen att utreda brott, och i det arbetet omfattas den således av BDL.

3.4 Känsliga personuppgifter

I 1 kap. 6 § BDL definieras två särskilda sorters personuppgifter, *biometriska* och *genetiska* uppgifter. De utgör känsliga personuppgifter och får enligt 2 kap. 12 § BDL samt 6 kap. 4 § PBDL endast behandlas om det är särskilt föreskrivet och det är absolut nödvändigt för ändamålet med behandlingen. Det finns även i 2 kap. 14 § BDL ett nyinfört förbud mot att utföra sökningar som sker i syfte att få fram ett urval av personer grundat på känsliga personuppgifter. Från förbudet undantas enligt 6 kap. 5 § PBDL ”sökningar i personuppgifter som behandlas i registren över dna-profiler eller fingeravtrycks- och signalementsregistren, i syfte att få fram ett urval av personer grundat på uppgifter som rör hälsa eller biometriska eller genetiska uppgifter”. Undantaget möjliggör i vissa fall *familjesökningar*. Det innebär

att man utöver att söka efter träffar på en person även kan få träff på dess nära släktingar, eftersom man delar en viss mängd DNA. Det kan till exempel göras om en misstänkt gärningsperson inte är identifierad.⁵⁰

3.4.1 Genetiska personuppgifter

Genetiska uppgifter definieras i 1 kap. 6 § BDL som ”personuppgifter som rör en persons nedärvda eller förvärvade genetiska kännetecken och som härrör från analys av ett spår av eller ett prov från personen”. DNA är en sådan uppgift som rör genetiska kännetecken, och omfattas därmed. DNA finns i DNA-spår och DNA-prover. Genetiska uppgifter tas fram genom DNA-analyser av spåren och proverna, vilka genererar forensiska uppslag eller DNA-profiler.⁵¹ Det är vid DNA-analysen som behandling av de genetiska uppgifterna sker. Det är oberoende av om uppgifterna kan härledas till en identifierad person, eftersom uppgifterna är det centrala. Själva DNA-profilen utgör inte en genetisk personuppgift då den endast består av en sifferföljd, ur vilken genetiska kännetecken inte kan utläsas.⁵² Forensiska uppslag utgör inte heller genetiska personuppgifter, då det snarare rör sig om information och iakttagelser som NFC gör i sitt arbete, och som den övriga myndigheten sedan kan använda i sin verksamhet.⁵³ Det kan handla om att analysen av ett DNA-spår indikerar att det finns ett nära släktskap mellan den som avsatt spåret och någon som finns i polisens register, eller indikationer på att den som avsatt spåret är av ett visst kön.⁵⁴

3.4.2 Biometriska personuppgifter

Enligt 1 kap. 6 § BDL utgör biometriska uppgifter “personuppgifter som rör en persons fysiska, fysiologiska eller beteendemässiga kännetecken, som tagits fram genom särskild teknisk behandling och som möjliggör eller

⁵⁰ Olsson, Kupper s. 113; prop. 2017/18:269 s. 173.

⁵¹ Prop. 2017/18:232 s. 150.

⁵² Ibid s. 150, 436.

⁵³ Prop. 2014/15:94 s. 63.

⁵⁴ Ibid s. 41.

bekräftar unik identifiering av personen”. Biometri avser den tekniska behandlingen av ett biometriskt underlag. De biometriska uppgifterna är det som, med hjälp av tekniken, kan utrönas ur underlaget. Underlaget kan till exempel vara DNA.⁵⁵ DNA är således inte i sig självt en biometrisk uppgift, men ett underlag ur vilket sådana uppgifter kan utvinnas. En DNA-profil utgör däremot en biometrisk uppgift, och därmed utgör jämförelser mellan olika DNA-profiler behandling av biometriska uppgifter.⁵⁶

⁵⁵ Prop. 2017/18:232 s. 86.

⁵⁶ Ibid s. 150; prop. 2018/19:163 s. 59.

4 Den nya metodens förhållande till gällande rätt

I förevarande kapitel beskrivs, utifrån polismyndighetens rättsutredning, förutsättningarna för användande av utredningsmetoden, samt metoden i sig. Därefter utreds lagenligheten i ett av stegen i metoden, med fokus på personuppgiftsskyddet.

4.1 Förutsättningar för användning av metoden

För att metoden ska kunna komma ifråga ska brottet som utreds vara mycket grovt och avse dödligt våld eller sexualbrott. Det behöver finnas DNA-spår från en misstänkt gärningsperson som ännu inte är identifierad. Innan metoden får användas ska polisen ha gjort sökningar i nationella register, i Prümregister, samt utfört utvidgade DNA-analyser i sina register. Efter det behöver det finnas tillräcklig mängd DNA av tillräckligt god kvalitet för att jämförelser i släktforskningsdatabaser ska kunna göras. Polisen ska även kontrollera att det är sannolikt att metoden kan hjälpa utredningsarbetet framåt. Något som kan indikera att det är sannolikt är enligt rättsutredningen att det finns trovärdiga uppgifter om att den misstänkte är västeuropé, eftersom det i GEDmatchs och FamilyTreeDNA:s databaser finns DNA från många västeuropéer. Det kan även göras övervägningar om huruvida andra åtgärder ska genomföras innan metoden används, exempelvis topsningsinsatser.⁵⁷

⁵⁷ Polismyndighetens rättsutredning s. 1 f.; Komplettering till polismyndighetens rättsutredning s. 1.

4.2 Beskrivning av metoden

Metoden består av fyra steg. Inledningsvis tar NFC ut ett extrakt ur ett DNA-spår, och extraktet analyseras därefter i ett externt laboratorium i Sverige. Det resultat som erhålls från DNA-analysen är betydligt mer detaljerat än de DNA-profiler som i dagsläget används vid brottsutredningar.⁵⁸ Vanliga DNA-profiler består enbart av en siffersekvens och innehåller omkring 15 DNA-markörer⁵⁹, medan de resultat som används vid DNA-baserad släktforskning kan innehålla upp emot en miljon markörer.⁶⁰

I nästa steg sker en jämförelse mellan DNA-resultatet och de DNA-datafiler som finns i släktforskningsdatabasen. Det sker genom att polisen på egen hand för in resultatet i databasen digitalt. Polisen kan radera det som laddats upp, men matchningar kan finnas kvar.⁶¹ Det är det här steget som kommer att diskuteras närmare nedan.

Jämförelsen genererar sedan en träfflista över personer vars DNA-datafiler matchar med det DNA som polisen laddat upp.⁶² Träfflistan bestod i pilotprojektet endast av namn och grad av släktskap till den misstänkte⁶³, vilket inte utgör känsliga personuppgifter. Polisen gör sedan ett urval av personer att arbeta vidare med, baserat på till exempel namn och geografi. För att mildra effekterna av personuppgiftsbehandlingen gentemot dem anger polisen att det ska framgå av sammanhanget att de som väljs ut inte är misstänkta för brott.⁶⁴ Därefter sker kartläggning av personerna samt deras koppling till den misstänkte. I det arbetet kan polisen, förutom uppgifter i släktforskningsdatabasen, ta hjälp av folkbokföring i Skatteverkets databaser och kyrkböcker.⁶⁵

⁵⁸ Polismyndighetens rättsutredning s. 2.

⁵⁹ Olsson, Kupper s. 116.

⁶⁰ Polismyndighetens rättsutredning s. 2.

⁶¹ Ibid s. 2 f.

⁶² Ibid s. 3.

⁶³ Polismyndighetens pilotrapport s. 16.

⁶⁴ Polismyndighetens rättsutredning s. 20.

⁶⁵ Ibid s. 3.

När listan har bearbetats återstår en eventuell träff på en person. För att avgöra om personen är den som avsatt DNA-spåret på brottsplatsen används sedvanliga utredningsmetoder, som exempelvis topsning.⁶⁶

4.3 Lagenligheten av jämförelser i släktforskningsdatabaser

4.3.1 Genetiska eller biometriska uppgifter?

Huruvida det är genetiska eller biometriska personuppgifter som behandlas påverkar vilken del av polismyndigheten som får utföra behandlingen, vilket kan ha betydelse för integritetsintrångets storlek. Personuppgiftsbehandlingen består här i uppladdning av och jämförelse med den misstänktes DNA, medan behandling av uppgifter tillhörande de som skickat in sitt DNA till släktforskningsdatabasen sker först när träfflistan erhålls. Tidigare har konstaterats att DNA-profiler utgör biometriska uppgifter men inte genetiska sådana, då de inte innehåller uppgifter som rör nedärvda eller förvärvade genetiska kännetecken. Eftersom de DNA-resultat som används vid jämförelser i släktforskningsdatabaser är så mycket mer detaljerade, är det dock inte klart om de kan anses innehålla dylika uppgifter. Varken förarbeten eller praxis ger något svar på den frågan.⁶⁷ Det förefaller emellertid i ett inledande stadium logiskt att av försiktighet utgå från de regler som ger minst handlingsutrymme för polismyndigheten. Endast NFC har i 6 kap. 1 § PBDL givits lagstöd för behandling av genetiska uppgifter, medan biometriska uppgifter enligt 2 kap. 4 § PBDL får behandlas hos hela polismyndigheten samt hos säkerhetspolisen. Reglerna om genetiska uppgifter är således de snävare, och är de som bör användas.

⁶⁶ Polismyndighetens rättsutredning s. 3.

⁶⁷ Jfr prop. 2018/19:163 s. 59 och prop. 2017/18:232 s. 150.

4.3.2 Ändamålsenlig behandling av känsliga personuppgifter

För att NFC ska få behandla personuppgifter krävs att det görs för något av ändamålen i 6 kap. 1 § PBDL. Polismyndigheten har inte tydligt redogjort för vilken punkt i paragrafen den stödjer sig mot för användning av metoden. Myndigheten skriver dock att lagstödet ger NFC möjlighet att använda information i forensiska databaser för att ge övriga avdelningar forensiska uppslag, samt att utfallet av en jämförande sökning i en släktforskningsdatabas ska betraktas som ett forensiskt uppslag. Vidare nämner polisen i samma avsnitt det undantag från sökförbudet i 2 kap. 14 § BDL, som enligt 6 kap. 5 § PBDL gäller för sökningar för forensiska ändamål.⁶⁸ Det verkar därför som att polisen anser att punkt 5 i paragrafens första stycke, som handlar om just forensiska uppslag, kan användas som lagstöd för metoden.

Enligt 6 kap. 1 § första stycket 5 PBDL får personuppgifter behandlas vid NFC "om det behövs för att ta fram uppslag i syfte att underlätta arbetet med att förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet eller utreda och beivra brott, genom att använda resultat från sådana åtgärder som anges i 2 eller i 2 § andra stycket". De åtgärder som avses i punkt 2 är forensiska analyser, undersökningar eller jämförelser som genomförs åt bland annat polismyndigheten. Utifrån sammanhanget och de exempel som ges i förarbetena verkar begreppet *jämförelser* avse jämförelser med information som redan finns i polisens databaser.⁶⁹ Det konstateras även att en bakomliggande tanke är just att NFC:s iakttagelser *i olika ärenden* ska kunna användas i det brottsbekämpande arbetet.⁷⁰ Mot bakgrund av det har polisen inte ett tydligt stöd för uppfattningen att jämförelser med DNA-profiler i kommersiella släktforskningsdatabaser uppfyller ändamålet i 6 kap. 1 § första stycket 5 PBDL. Inget av de andra ändamålen i paragrafen är heller uppfyllt.

⁶⁸ Polismyndighetens rättsutredning s. 7; Polismyndighetens pilotrapport s. 48.

⁶⁹ Prop. 2014/15:94 s. 40 f., s. 129.

⁷⁰ Ibid s. 63.

På grund av att ett giltigt ändamål saknas är personuppgiftsbehandlingen inte lagenlig i den här delen.

4.3.3 Absolut nödvändig behandling av känsliga personuppgifter

Utöver kravet på ändamålsenlighet, måste personuppgiftsbehandlingen enligt 2 kap. 12 § BDL vara absolut nödvändig för ändamålet. I förarbetena betonas att behovet av personuppgiftsbehandlingen noggrant behöver utredas i varje enskilt fall.⁷¹ Nedan följer några aspekter som kan beaktas vid bedömningen av nödvändigheten.

En central del i nödvändighetsprincipen är att man inte ska kunna uppnå samma ändamål med mindre ingripande medel⁷², varför det är särskilt viktigt att andra utredningsmöjligheter som kan ge samma resultat används i första hand. Det är även viktigt att polisen säkerställer att den har uppfyllt de ovan beskrivna förutsättningarna som den har ställt upp.

Att de analysresultat som här används är mer detaljerade än de som annars används, talar för ytterligare försiktighet, då det är fråga om väldigt känsliga personuppgifter. Att behandling av uppgifterna endast sker för en person, och inte storskaligt, kan däremot tala att behandlingen är absolut nödvändig.

Under förutsättning att behandlingen efter vidtagna åtgärder är absolut nödvändig i det enskilda fallet, är metoden laglig i den här delen.

4.3.4 Sökförbudet för känsliga personuppgifter

Sökförbudet i 2 kap. 14 § BDL kan vara tillämpligt i det här steget i metoden, då jämförelser med DNA i släktforskningsdatabaser sker i syfte att få fram ett urval av personer grundat på biometriska eller genetiska uppgifter. Huruvida

⁷¹ Prop. 2017/18:232 s. 447 f.

⁷² Fedesa 13 p.

förbudet enbart gäller sökningar i polisens egna register, eller om det även omfattar sökningar bland andra personuppgifter framgår emellertid varken av lagens ordalydelse eller av förarbetena.⁷³

Ett sökförbud fanns även i 3 kap. 5 § i den tidigare gällande polisdatalagen och omfattade sökningar i personuppgifter som hade gjorts gemensamt tillgängliga. Gemensamt tillgängliga personuppgifter får förstås som uppgifter som finns i polisens register.⁷⁴ Att begreppet har tagits bort i BDL kan därmed ses som en indikation på att sökförbudet har utvidgats.

Något som polismyndigheten istället har tolkat som en indikation på att sökförbudet inte är tillämpligt på förevarande situation är artikel 10.c dataskyddsdirektivet. Där medges behandling av känsliga personuppgifter om uppgifterna på ett tydligt sätt har offentliggjorts av den registrerade. De som laddat upp sitt DNA i en släktforskningsdatabas och godkänt användarvillkoren kan anses ha offentliggjort sina uppgifter. Behandling av offentliggjorda uppgifter har tidigare reglerats i svensk rätt, bland annat i 15 § i den tidigare gällande personuppgiftslagen. I den nuvarande regleringen som gäller för polismyndigheten finns emellertid ingen motsvarande bestämmelse. Att lagstiftaren inte klart har uttryckt att avsikten varit att ge polisen ett snävare utrymme för sökningar i offentliggjorda uppgifter än vad direktivet och tidigare gällande lagstiftning medger, tolkar polismyndigheten som att dylika sökningar alltjämt är tillåtna. Samtidigt konstaterar myndigheten att det inte är klart hur de nya reglerna ska tillämpas, och överväger därför att hemställa om författningsändring.⁷⁵ Jag anser att polisens tolkning är för långsökt för att basera en ny utredningsmetod på, särskilt då det enligt artikel 1.3 i direktivet är tillåtet att medge ett starkare skydd för personuppgifter än vad direktivet gör. Däremot hade en motivering till att man inte infört en dylik bestämmelse varit på sin plats.

⁷³ Jfr prop. 2009/10:85 och prop. 2017/18:232.

⁷⁴ Se prop. 2009/10:85 s. 334 f.

⁷⁵ Polismyndighetens rättsutredning s. 16 f.

Sammanfattningsvis finns det flera oklarheter kring hur sökförbudet ska tillämpas, samt hur det förhåller sig till reglerna i dataskyddsdirektivet. Det kan i dagsläget inte uteslutas att sökförbudet även omfattar uppgifter som laddats upp i en släktforskningsdatabas. Vad som gäller hade behövt förtydligas för att polismyndigheten ska ha ett tydligt lagstöd att stödja sin utredningsmetod på.

4.3.5 Överföring av personuppgifter till tredje land

Polisens uppladdning av DNA-resultat i de aktuella släktforskningsdatabaserna innebär att personuppgifterna överförs till USA. Sådan överföring regleras i 8 kap. BDL. Som utgångspunkt ska överföring ske till en behörig myndighet i den andra staten, men i 8 kap. 8 § regleras situationer då det kan vara tillåtet att överföra personuppgifter även till andra aktörer. För det behöver överföringen bland annat vara absolut nödvändig för brottsbekämpningsändamål, och en avvägning mellan den enskildes rättigheter och det allmännas intresse av överföringen måste göras. I paragrafen betonas vidare att överföringen får ske i ett *enskilt fall*. I förarbetena konstateras att det ska anses innefatta ett förbud mot storskaliga överföringar, även om man kan säga att alla överföringar sker i enskilda fall.⁷⁶ Med tanke på de förutsättningar som satts upp torde inte en överväldigande mängd fall bli aktuella, men det bör kontrolleras så att otillåten överföring inte riskerar att ske. Ytterligare en fråga som blir aktuell är om det enligt 8 kap. 4 § finns tillräckliga skyddsåtgärder för den enskildes personuppgifter när de behandlas av släktforskningsföretaget. Det behöver säkerställas att det hos företagen finns skydd mot otillåten och obehörig behandling, samt att uppgifterna kan raderas.

Således beror lagenligheten här dels på den återkommande nödvändighetsbedömningen och en proportionalitetsbedömning, dels i vilken

⁷⁶ Prop. 2017/18:232 s. 385.

utsträckning metoden blir aktuell att använda. Vidare behöver garantier för skydd av personuppgifterna säkerställas för de databaser som är tänkta att användas.

5 Möjligheter och problem med att införa metoden

Som framgått av föregående kapitel finns det flera juridiska aspekter att ta hänsyn till för ett införande av utredningsmetoden. För att avgöra huruvida man finner ett sådant införande *önskvärt* måste även andra överväganden göras. I det här kapitlet diskuteras möjligheter och problem med jämförelser i kommersiella släktforskningsdatabaser, och det är huvudsakligen här uppsatsens frågeställning besvaras. Kapitlet är indelat i tre avsnitt som rör var sitt huvudtema.

5.1 Avvägning mellan effektivitet och integritet

Inledningsvis konstaterades att det finns flera teorier som handlar om att avvägningar mellan effektivitet och integritet kan behöva göras i fråga om nya utredningsåtgärder. Teorierna går inte in i detalj på hur avvägningen ska göras, utan det beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Föremålet för uppsatsen innebär en utvidgning av polisens befogenheter på bekostnad av enskildas personliga integritet och skydd för personuppgifter, varför en intresseavvägning även här aktualiseras. Intressena är dock inte enbart motstående, då integritetsskyddet även omfattar den som fått sin integritet kränkt genom brott.

En av polisens främsta uppgifter är att utreda brott, varför effektivitet i brottsutredningar är centralt. Det åligger dessutom staten, på grund av enskildas rätt till skydd för sitt privatliv, att upprätthålla ett effektivt skydd för de som blivit utsatta för brott, och att beivra de brott som begåtts. Effektiviteten hos förevarande utredningsmetod är svår att klarlägga då den är tämligen outforskad. För att det ska vara meningsfullt att införa en ny utredningsmetod torde det krävas att de metoder som står till förfogande är

otillräckliga, samt att den nya metoden kan lösa befintliga problem. I de två fall som beskrivits, där metoden använts, har båda förutsättningarna varit uppfyllda – fallen kunde inte lösas med konventionella utredningsmetoder, men löstes med hjälp av den nya metoden. Det ger i alla fall en indikation på att metoden kan vara effektiv för brottsbekämpningsändamål.

DNA-analyser görs i dagsläget när DNA-spår påträffas på en brottsplats, och då görs även jämförelser i polismyndighetens egna register.⁷⁷ I de fallen behandlas den misstänktes genetiska personuppgifter. Det integritetsintrång som sker vid användning av förevarande metod är emellertid större, då det analysresultat som hanteras är mer detaljerat än vanliga resultat. Det kan tala emot ett införande av utredningsmetoden. Men för att begränsa behandlingen har en rad åtgärder enligt tidigare vidtagits. Redan på lagstiftningsnivå tvingas också en avvägning fram i varje enskilt fall, genom krav på absolut nödvändighet för personuppgiftsbehandlingen. De förutsättningar som ställts upp gör att metoden dessutom sannolikt endast kommer att användas i få fall. Detta kan, tillsammans med att behandlingen av genetiska personuppgifter endast tillåts hos en avdelning inom polismyndigheten, istället tala för att integritetsintrånget kan vara godtagbart.

Förutsatt att polismyndigheten tar hänsyn till alla uppställda krav och gör noggranna övervägningar i det enskilda fallet anser jag att fördelarna med att tillåta myndigheten att använda släktforskningsdatabaser kan väga över mot det integritetsintrång som det innebär.

5.2 Risk för normalisering

Utvidgningar av polismyndighetens befogenheter på bekostnad av enskildas fri- och rättigheter har skett flera gånger tidigare, exempelvis vid införande av hemlig rumsavlyssning och kameraövervakning. Även då fördes

⁷⁷ Olsson, Kupper s. 105.

diskussioner om integritet och effektivitet.⁷⁸ Utifrån Flygheds teori om normalisering, kan man tänka sig att vi har vant oss vid exempelvis kameraövervakning och att det inte blir så stora diskussioner om ytterligare en kamera ska sättas upp. Idag handlar diskussionerna istället om nya tvångsmedel och utredningsåtgärder.

Metoden med jämförelser i släktforskningsdatabaser är tänkt att begränsas till särskilt grova brott och enbart användas under strikta förutsättningar. Vid ett införande av metoden kan en normaliseringsprocess innebära att förutsättningarna mer och mer åsidosätts, och att metoden till exempel börjar användas vid utredning av mindre grova brott. Polisens argumentation visar redan idag tendenser till normalisering. Myndigheten menar att eftersom en avvägning mellan integritet och effektivitet redan har gjorts vad gäller familjesökningar, är det ytterligare integritetsintrång som sker vid jämförelser i släktforskningsdatabaser inte så stort.⁷⁹ Med tanke på de detaljrika DNA-resultaten, och att det handlar om externa databaser, är det emellertid inte helt jämförbart.

Problematiken med normalisering rör just förändringar som i sig verkar små, men som på sikt bidrar till en storskalig inskränkning av integritetsskyddet. Att avvägningar redan har gjorts i andra fall kan därför inte ensamt rättfärdiga ytterligare integritetsinskränkningar. Jag anser emellertid inte heller att rädslan för normalisering ensamt rättfärdigar att låta bli att införa nya utredningsmetoder, i den mån sådana behövs. Detta är aspekter som således, tillsammans med de ovan beskrivna, får tas in i en större avvägning.

⁷⁸ Ulväng, 'Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet – vad är det som har hänt och vad skall vi göra?' s. 9.

⁷⁹ Polismyndighetens rättsutredning s. 19.

5.3 Problem med privata DNA-databasers existens och polisens användning av dem

Även om ett integritetsintrång anses vara godtagbart i det enskilda fallet, finns det andra risker med att polismyndigheten laddar upp DNA i databaser som inte handläggs inom myndigheten. De uppgifter polisen laddar upp på de aktuella hemsidorna laddas upp via en särskild länk, eller med särskilda dokument. Det finns därmed information om att personen som DNA-profilen tillhör kan vara misstänkt för brott, vilket gör uppgifterna ännu mer känsliga. Polismyndighetens avsikt verkar dock vara att radera DNA-profilen så fort det går.

Släktforskningsdatabaser som är stationerade utomlands träffas av andra regler än de svenska och det är svårt att kontrollera vilka säkerhetsåtgärder företagen vidtar. En risk som särskilt behöver beaktas är att databasen hackas, eller att uppgifterna på annat sätt läcker och att stora mängder DNA, inklusive det polismyndigheten har laddat upp, hamnar hos obehöriga aktörer. Möjligen bör polismyndigheten enbart få använda släktforskningsdatabaser som vidtar åtgärder mot det, genom exempelvis kryptering av information. Både GEDmatch och FamilyTreeDNA föreskriver vidare att de kan komma att slås ihop med eller säljas till andra företag, och genom att godkänna användarvillkoren går man med på att ens uppladdade personuppgifter i så fall övergår.⁸⁰ Risken att de mycket känsliga personuppgifterna hamnar i fel händer kvarstår därmed även om de inte läcker ut. Det kan till exempel finnas ett intresse för försäkringsbolag att få tag på uppgifter om vilka personer som löper risk att drabbas av vissa sjukdomar. På så sätt skulle de kunna utfärda högre premier för personer som löper större risk för olika sjukdomar, eller helt enkelt vägra att försäkra dem. Detsamma gäller för arbetsgivare, som kan ha ett intresse av att anställa personer med de enligt dem bästa genetiska

⁸⁰ GEDmatch, 'Terms of Service and Privacy Policy', <www.gedmatch.com>; FamilyTreeDNA, 'Privacy Statement', <www.familytreedna.com>.

förutsättningarna.⁸¹ Det kan även intressera vården som därmed kan prioritera patienter utifrån vilka genetiska förutsättningar de har att klara sig. Om man går ett steg längre, kan man se till risken att en stat med totalitära tendenser, där makthavarna kan vara intresserade av medborgarnas exakta ursprung och genetiska släktband, tar makten och får tag i uppgifterna.⁸²

Flera av de nämnda riskerna rör inte enbart det DNA som polisen laddar upp, utan kvarstår på grund av att släktforskningsdatabaserna existerar. Riskerna berör därför även de som skickat in sitt DNA. Även om det görs frivilligt medför det att ens kanske känsligaste personuppgifter kan komma att användas i helt andra syften än de man samtyckt till. Utöver det kan släktingar till de som skickat in sitt DNA hittas. De har inte nödvändigtvis samtyckt till någon personuppgiftsbehandling alls. Hur släktforskningsdatabaserna idag regleras eller bör regleras faller utanför uppsatsens syfte, men jag vill ändå lyfta att jag inte anser att deras existens är oproblematiserad, oavsett polisens tillgång till dem.

⁸¹ Olsson, Kupper s. 120.

⁸² Dirks, Leibold s. 3.

6 Avslutande kommentarer

Uppsatsens frågeställning har besvarats löpande då möjligheter och problem med att tillåta polisen att använda kommersiella stäktforskningsdatabaser har lyfts. Utredningsmetoden verkar i dagsläget inte ha erforderligt lagstöd för att få implementeras i Sverige, och det kan diskuteras huruvida man anser att det bör ändras. Även här har min ståndpunkt i viss mån tagits upp i uppsatsen.

Det största problemet jag ser med metoden är risken att det DNA polisen har laddat upp i databaserna hamnar i fel händer. Emellertid är den brottsutredande verksamheten ett tungt vägande intresse, inte minst vid integritetskränkande brott. Polismyndigheten behöver få de verktyg som behövs för att kunna fullgöra sitt uppdrag, vilket kan innefatta användning av kommersiella stäktforskningsdatabaser.

Något som delvis faller utanför frågeställningen, men som jag återkommit till flera gånger under arbetets gång, är att det jag främst ställer mig tveksam till är om det överhuvudtaget bör få finnas företag som samlar stora mängder DNA, oavsett i vilket syfte. Men eftersom databaserna nu finns, och kan vara till hjälp för polisen i ett gott syfte, ställer jag mig försiktigt positivt till metodens användning. Men som alltid inom juridiken – *det beror på*.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 2009/10:85 Integritet och effektivitet i polisens brottsbekämpande verksamhet.

Prop. 2014/15:94 Den nya polisorganisationen – några frågor om personuppgiftsbehandling m.m.

Prop. 2017/18:232 Brottsdatalag.

Prop. 2017/18:269 Brottsdatalag – kompletterande lagstiftning.

Prop. 2018/19:163 Ny lag om Säkerhetspolisens behandling av personuppgifter.

Övrigt

Komplettering till polismyndighetens rättsutredning, Rättsavdelningen, Enheten för rättslig styrning och stöd, *Dna-spår och släktforskning*, 2019, dnr A637.388/2018.

Polismyndighetens pilotrapport, Nationellt forensiskt centrum, *Pilot: Dna-spår och släktforskning – Användning av släktforskningsdatabaser i brottsutredande syfte*, 2020, dnr A544.825/2020.

Polismyndighetens rättsutredning, Rättsavdelningen, Enheten för rättslig styrning och stöd, *Dna-spår och släktforskning*, 2019, dnr A637.388/2018.

Rättsfall

Tingsrätt

Linköping tingsrätt, mål nr B 2426-20.

EU-domstolen

6/64 Flaminio Costa mot E.N.E.L, EU:C:1964:66.

C-28/08 Europeiska Kommissionen mot The Bavarian Lager Co. Ltd,
EU:C:2010:378.

C-291/12 Michael Schwarz mot Stadt Bochum, EU:C:2013:670.

C-331/88 Fedesa, EU:C:1990:391.

De förenade målen *C-92/09, C-93/09 Volker und Markus Schecke GbR, Hartmut Eifert*, EU:C:2010:662.

Europadomstolen

Amann mot Schweiz, no. 27798/95, 16 februari 2000.

Benedik mot Slovenien, no. 62357/14, 24 april 2018.

Breyer mot Tyskland, no. 50001/12, 30 januari 2020.

M.C. mot Bulgarien, no. 39272/98, 4 december 2003.

Magyar Helsinki Bizottság mot Ungern, no. 18030/11, 4 december 2012.

S. and Marper mot Förenade Kungariket, no. 30562/04 och 30566/04, 4 december 2008.

Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy mot Finland [GC], no. 931/13, 27 juni 2017.

Söderman mot Sverige [GC], no. 5786/08, 12 november 2013.

The Sunday Times mot Förenade Kungariket, no. 6538/74, 26 april 1979.

Övrigt

Ancestry, 'Den bakomliggande vetenskapen', <www.ancestry.se/dna/>, besökt 2022-04-21.

Ancestry, 'Hur fungerar släktforskning med Ancestry?', <www.ancestry.se/dna/>, besökt 2022-04-21.

FamilyTreeDNA, <www.familytreedna.com/>, besökt 2022-04-21.

FamilyTreeDNA, 'Consent to Participate in Matching', <www.familytreedna.com/legal/consent/matching>, besökt 2022-04-21.

FamilyTreeDNA, 'How it works', <www.familytreedna.com/>, besökt 2022-04-21.

FamilyTreeDNA, 'Investigative Genetic Genealogy Matching', <<https://help.familytreedna.com/hc/en-us/sections/4413988547983-Investigative-Genetic-Genealogy-Matching>>, besökt 2022-04-21.

FamilyTreeDNA, 'Law Enforcement Guide', <www.familytreedna.com/legal/law-enforcement-guide>, besökt 2022-04-21.

FamilyTreeDNA, 'Privacy Statement', <www.familytreedna.com/legal/privacy-statement>, besökt 2022-04-21.

FamilyTreeDNA, 'Terms of Service', <<https://www.familytreedna.com/legal/terms-of-service>>, besökt 2022-04-21.

GEDmatch, <www.gedmatch.com/>, besökt 2022-04-21.

GEDmatch, 'Terms of Service and Privacy Policy',
<www.gedmatch.com/terms-of-service-privacy-policy>, besökt 2022-04-21.

GEDmatch PRO, 'About GEDmatch PRO',
<www.pro.gedmatch.com/about>, besökt 2022-04-21.

Gene by Gene Ltd, 'Contact', <www.genebygene.com/contact>, besökt
2022-04-21.

Genetiknämnden, 'Grundläggande molekylärgenetik'
<www.genteknik.se/genetik-och-genteknik/genetik/fran-gen-till-protein/>,
besökt 2022-03-25.

MyHeritage, 'Hur det fungerar', <www.myheritage.se/dna/dna-test-kit>,
besökt 2022-04-21.

MyHeritage, 'Skapa ditt släktträd online', <www.myheritage.se/>, besökt
2022-04-21.

Polismyndigheten, 'Mer information om några av polisens register',
<www.polisen.se/lagar-och-regler/behandling-av-personuppgifter/polisens-register/>, besökt 2022-05-09.

Statens medicinsk-etiska råd, 'Genetiska analyser',
<smer.se/teman/genetiska-analyser/>, besökt 2022-05-11.

Sveriges släktforskarförbund, 'DNA-Rötter'
<www.rotter.se/faktabanken/dna-rotter>, besökt 2022-04-21.

Sveriges släktforskarförbund, 'Hur långt bak i tiden kan man komma?'
<www.rotter.se/for-nyborjare/kom-i-gang-steg-7>, besökt 2022-04-21.

Sveriges släktforskarförbund, 'Släktforska med DNA',
<www.rotter.se/produkter/handboksserien/slaktforska-med-dna>, besökt
2022-04-21.

Litteratur

Böcker och artiklar

Bergström, Carl Fredrik, Hettne, Jörgen, *Introduktion till EU-rätten*,
upplaga 1, 2014.

Christie, Nils, *Limits to pain*, upplaga 2, 1981.

Flyghed, Janne, *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet*,
upplaga 1:6, 2000.

Klasén, Lena, *Kriminalteknisk faktabok om brottsplatsundersökningar
– för brottsplatsundersökare och övriga rättsväsendet*, 2018.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod* i Nääv, Maria; Zamboni, Mauro
(red.), *Juridisk metodlära*, upplaga 2, s. 21–46, 2018.

Olsson, Jan, Kupper, Thomas, *Grundläggande kriminalteknik 4.0*, upplaga 4,
2021.

Olsson, Jonas, '”Golden State-mördaren” döms till livstids fängelse', *SVT
Nyheter*, 2020-08-22, <[www.svt.se/nyheter/utrikes/golden-state-mordaren-
doms-till-livstids-fangelse](http://www.svt.se/nyheter/utrikes/golden-state-mordaren-doms-till-livstids-fangelse)>, besökt 2022-03-24.

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och
juridisk argumentation*, upplaga 1:1, 1995.

Sempler, Kaianders, 'Ny standard för dna-profiler', *Ny Teknik*, 2011-03-22, <www.nyteknik.se/popularteknik/ny-standard-for-dna-profiler-6345643>, besökt 2022-05-11.

Sorell, Tom, 'Preventive Policing, Surveillance, and European Counter-Terrorism', *Criminal Justice Ethics*, volym 30, nummer 1, s. 1–22, 2011.

Ulväng, Magnus, 'Brottsbekämpning, rättssäkerhet och integritet – vad är det som har hänt och vad skall vi göra?', *Svensk Juristtidning*, s. 1–16, 2007.

Rapporter

Dirks, Emile, Leibold, James, Australian Strategic Policy Institute, International cyber policy centre, *Genomic surveillance – Inside China's DNA dragnet*, tillgänglig via <www.s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/ad-aspi/2020-06/Genomic%20surveillance_1.pdf?QhPFyrNVaSjvblmFT24HRXSuHyRfhpml>.